

EROISM ÎN CULTURA SCRISĂ

*Vasile ȚAPOC**Catedra Filosofie și Antropologie*

The present article intends to explore one of the paradoxes of an artist, mainly the author analyses the situation in which the written culture overtakes the author himself. The main idea the article is based on is that the creative and heroic gesture of a profound analysis of the cultural thesaurus, of the selection and actualization of the cultural values would lead to the “grafting” and “growing” of the author’s elaboration themselves. The history places the product of the heroism culture into the category of the eponym operas. The article demonstrates that promoting the products that lack heroism, the “forms without essence” from the past and the lazy and bedeviled thinking coming from postmodernism to the present is a social danger.

*Ajută-i Adevărului, Binelui, Frumosului și
Sacrului să capete ființă prin personalitatea ta!
Valorile te cheamă! Ele strigă după realizarea prin
tine. Fii, deci un realizator de valori, un purtător
de valori, un om de valoare! [1]*

Joannes Hessen

Termenul *cultură* este de maximă complexitate. Abraham Moles menționa că acest termen este „atât de încărcat de valori diverse... încât s-au găsit peste 200 de definiții” [2]. Referindu-se la imposibilitatea determinării riguroase a termenului *cultură*, Hans Georg Gadamer scria cu inspirație: „Dacă aș fi un poet filosof de talia lui Platon, nu mi-ar fi greu să compun un dialog în care Socrate să-l întrebe pe fiecare în parte ce înțelege el de fapt prin cultură. Și probabil că fiecare în parte ar rămâne până la urmă dator cu răspunsul, ceea ce vrea să însemne că noi toți știm că ea este cea care ne susține, dar nici unul dintre noi nu știe destul ca să poată spune ce este cultura” [3]. Termenul de cultură a apărut în Roma antică. Cicero făcea o paralelă între *cultura agrarum* și *cultura animi*, prin cea din urmă înțelegând efectul efortului formativ-educativ care face să rodească spiritul, concluzionând: „Cultura animi philosophia est” [4]. Astfel necesitatea culturii semnifică faptul că naturii umane îi lipsește ceva esențial, fără de care omul ar fi o ființă neîmplinită, adică un neom. Acest ceva a apărut în urma evoluției specifice a omului Lucian Blaga menționa că din moment ce omul a atins „plafonul biologic”, fecunditatea sa evolutivă n-a încetat, ci a luat o altă direcție [5].

Această evoluție specific umană el o numește „evoluție verticală” [6], adică culturală. Cultura pentru el fiind „o a doua natură”, pe care omul o realizează... „ca să poată exista” [7]. Pentru a face „vizibilă” insuficiența „evoluției orizontale” nu doar pentru evoluție, ci chiar și pentru supraviețuirea omului, vom apela la constatarea reușită pe care o face omul politic latin, dotat cu cunoștințe enciclopedice, Pliniu cel Bătrân (23-79 d. Hr.). „Celelalte animale urmează instinctelor lor naturale; unele aleargă, altele zboară, altele înoată, fără să fi fost învățate de cineva. Numai omul, fără să-l învețe cineva, nu poate nici să vorbească, nici să meargă, nici să mănânce; el nu poate fără învățătură decât să plângă... Numai omului, dintre toate făpturile, îi sunt osârduite: durerea, luxul, ambiția, avariția, iubirea nemăsurată pentru viață, superstiția, grija de înmormântare și chiar grija pentru aceea ce i se va întâmpla după moarte” [8]! Pentru a fi om, nu-i destul să te naști, ci trebuie și să înveți multe, deși genetic suntem predispuși să devenim oameni, cu toate acestea, numai prin educație și comunicare reușim într-adevăr să fim. Conform datelor științifice contemporane – și amintim despre aceasta nu pentru a-i reproșa lui Pliniu cel Bătrân, care a activat cu aproape 2000 de ani înaintea apariției etologiei – nici măcar la toate animalele simple moștenirea biologică nu este suficientă pentru adaptarea optimă la mediul ambiant. Unele mamifere superioare și anumite insecte „sociale” își transmit unele altora cunoștințele prin imitație. Învățarea prin comunicarea cu semenii, prin acumularea propriei experiențe și prin transmiterea prin tradiție a unor modele, tehnici, valori și amintiri este necesară pentru a deveni ființă umană. Iar între moștenirea biologică (genetică) și moștenirea culturală este un raport de complementaritate și nu unul de excludere și rivalitate. În baza acestei complementarități și apar valorile specifice umane, cum ar fi sentimentele, gândirea, creația.

Referindu-se la „mecanismele” fiziologico-ideatice ale producerii culturii și la dialectica interacțiunii dintre cultură și gândire, A.Moles menționa: „Cultura apare ca principalul material al gândirii, ca un bun, un conținut, un existent, în raport cu viața spiritului. Ca materie a gândirii, cultura reprezintă ceea ce există, gân-

direa – ceea ce face din ea: gândirea este devenirea culturii” [9]. Cultura înglobează ansamblul elementelor intelectuale prezente într-un spirit dat sau într-un ansamblu de spirite și care posedă nu doar o anumită stabilitate, ci și o anumită potențialitate de dezvoltare. Cultura este „legată de ceea ce s-ar putea numi memoria lumii (sublinierea aparține lui A.M.)...materializată în bibliotecile, monumentele, repertoriile și limbajele sale...” [10].

O trăsătură unică a omului constă în faptul că dezvoltarea sa individuală depinde nu doar de istoria speciei sale în întregime, istoria cifrată în codul genetic și cromozomic – lucrul acesta e propriu și dezvoltării animalului, ci și de istoria care-i oglindită în moștenirea culturală. Această cultură se află în afara corpului omenesc și după amplexarea sa depășește volumul oricărei experiențe individuale. Acest fapt ne face să înțelegem mecanismele ideatice ale formării și dezvoltării universului spiritual al omului. Dezvoltarea conștiinței nu se datorează doar efortului individual, ci și ajutorului care vine din afara omului, cel mai consistent fiind cel al moștenirii culturale. Aici ne lovim de paradoxul pur uman: deși cultura înalt dezvoltată depășește experiența individuală, după potențialul dezvoltării sale orizontul dezvoltării individuale poate depăși cu mult ceea ce a creat un individ în trecut. Lărgirea acestui orizont este legată de capacitatea ajutorului pe care îl poate acorda potențialului individual cultura acumulată de specia umană. Prin cultura sa, specia umană protejează potențialul creativ-individual al omului. Totodată, individul, element al sistemului uman, are funcția de a deservi și de a îmbogăți cultura comunității prin rezultatele manifestării vocației sale. Deseori realizarea acestei funcții, în condiții sociale vitregi, cere de la individ sacrificii, ceea ce pune amprenta vitejiei pe cultura sa, dându-i înfățișarea de *cultură eroică*.

Cultura eroică, în cazul nostru, nu se referă la opere ce au ca subiect faptele unor eroi, ci se caracterizează prin grandiosul efort depus în constituirea ei. În cazul de față, semnificația eroismului e similară celei din cazul „științei eroice” în interpretarea lui K.R. Popper, atunci când aprecia valoarea operelor științifice lansate de N.Copernic, G.Galilei, Al.Einstein [11] ș.a. Erou este aici savantul care depășește vechile orizonturi ale interpretării lumii. Dar și aici avem o deosebire, deoarece cultura eroică nu doar lansează valori noi, inedite. Crearea valorilor noi din cadrul culturii eroice e rezultatul analizei culturii anterioare, selectării și repunerii într-o sinteză, ghidată de o nouă idee. Altfel spus, noul în cultură, când e vorba de valori autentice de o importanță deosebită, prinde viața doar în cazul „altoirii” lui pe trunchiul culturii anterioare.

Modele de cultură eroică avem: la filosoful Platon în antichitate, care a inclus în sistemul său filosofic, în calitate de elemente constitutive, toate elaborările din filosofia anterioară; la reprezentanții Renașterii care, depășind greutățile lingvistice și ideologice, au relansat în noi condiții istorice, valorile culturale greco-romane; la noi M.Eminescu care a asimilat în opera sa întreaga moștenire culturală națională și mari domenii din cultura universală – mitologia și filosofia indiană, greacă, germană ș.a. creând în consecință o operă eponimă fără asemănare. Eroismul din știința și cultura eroică revine autorilor creației, iar fondul eroismului lor îl prezintă tenacitatea, adică stăruința, îndârjirea și perseverența cu care au fost create.

Lipsa de angajament, mimarea activității culturale prin promovarea neadevărului duce la criza și degradarea culturii. În cazul lipsei manifestării active a culturii eroice această criză poate deveni destul de periculoasă, ducând la îmbolnăvirea culturii. Acum 140 de ani, Titu Maiorescu menționa că „viciul radical... în toată direcția de astăzi a culturii noastre, este *neadevărul*... neadevăr în aspirații, neadevăr în politică, neadevăr în poezie, neadevăr până în gramatică, neadevăr în toate formele de manifestare a spiritului public” [12]. Nu rareori aceste vicii sunt din împrumuturi străine. Mă refer la așa-zisa „cultură postmodernistă” pentru care adevărul e un nonsens. Iată cum în postmodernismul francez se pretinde că astăzi a fost atinsă cea mai mare performanță a „noului antropologism” care pretinde nu doar crearea unui om nou, dar și al unui nou popor planetar, dincolo de criteriul rasial și etnic. Acest nou popor ei îl numesc „tinerii” [13].

S-ar părea că nimic scandalos nu este în această afirmație – tinerii, într-adevăr prezintă viitorul culturii unui popor, tinerii talentați, după cum s-a dovedit mereu, s-au prezentat a fi mai talentați decât părinții și profesorii lor în acele rezultate ce le-au obținut ulterior. Dar nu despre această parte a adevărului este vorba la postmoderniști. Ei scot în prim-plan o jumătate de adevăr pentru a ascunde în spatele lui un neadevăr. Și aceasta nu întâmplător, deoarece, așa cum menționa, pe bună dreptate, Constantin Rădulescu-Motru „O jumătate de adevăr ține în loc progresul adevărului adeseori mai mult decât eroarea... Eroare nu sugerează drumuri pe care poate să rătăcească progresul adevărului, pe când jumătatea de adevăr este o ispită de mari rătăcitori” [14]. Pentru postmoderniști, tinerii nu continuă cultura anterioară, n-au trecut prin faza formării lor ca generație, adică să genereze ceva nou în baza acumulării prin instruire, educare și autoeducare cultura „strămoșilor”. Acestea nici măcar nu tind să devină persoană cu funcție valorică. Comunicarea pe Internet nu este o comunicare între

personalități – este un nesfârșit joc al mesajelor anonime, pur distractive. Așa cum menționează criticul francez al postpozitivismului Alain Finkielkraut, persoana (*Je*) a fost înlocuită de *Je-une*, recurgând și el la un joc de cuvinte. Spre a scăpa de rușinea identității naționale și individuale, mentalitatea postmodernistă se orientează spre *Jeune* – tânăr, tânără – adică spre adolescența fără prejudecăți identitare și valorice [15].

Era postmodernă, atrage atenția filosoful francez, este a individului existențial, adică a morții în viață. Delirul mascator al nimicului a apărut din lungul hedonism al consumatorismului occidental, culminând în „idolatria valorilor juvenile”. Dacă burghezul a fost figura centrală a epocii moderne, locul i-a fost luat în ideologia postmodernismului de adolescentul fără personalitate: „Le Bourgeois este mort, vive l’Adolescent” [16]. În legătură cu acest moment, renumitul cineast italian Federico Fellini, pe bună dreptate, consideră: „Numai un delir colectiv poate să nu facă să considerăm ca măștri depozitari ai tuturor adevărilor pe niște băieți de cincisprezece ani” [17]. Așadar, postmodernismul se dovedește a fi triumful modelului lui Zombie, mică bestie africană a morților vii – înrudită într-un aspect cu mancurtul lui Cinghiz Aitmatov – agresivă, frustrată prin lipsa educației și pierderea legăturii cu tradiția culturală. Acest model se află la antipodul antropocentrismului creștin prin atitudinea iresponsabilă față de sine și cei din jur, rămași pradă plăcerilor, drogurilor, pornografiei, porniți pe calea întoarcerii la semibarbarie și depersonalizare.

Aceste tendințe periculoase, apărute în raportul nostru cu propria tradiție și cultura străină, au fost sesizate în lucrarea lui T.Maioreșcu de care am pomenit deja. El menționa: „Atrasă de lumină, junimea noastră întreprinse acea emigrare extraordinară spre fântânile științei din Franța și Germania, care până astăzi a mers tot crescând și care a dat mai ales României libere o parte din lustrul societăților străine. Din nefericire, numai lustrul din afară! Căci nepregătiți precum erau și sunt tinerii noștri, uimiți de fenomenele mărețe ale culturii moderne, ei se pătrunseră numai de efecte, dar nu pătrunseră până la cauze, văzură numai formele de deasupra ale civilizației, dar nu întrevăzură fundamentele istorice mai adânci, care au produs cu necesitate acele forme și fără a căror preexistență ele nici nu ar fi putut exista” [18]. Acele tendințe ale tinerilor români, aflați sub influența avântului culturii occidentale, avem intenții bune, dar mijloacele erau greșite: ei credeau că prin imitare și reproducerea aparențelor culturii apusene dețin modelul eficient de a „realiza îndată literatura, știința, arta...și mai ales libertatea într-un stat modern” [19].

Refuzul la propriul fond cultural și preluarea formelor fără fond însemna pentru cultura națională o orientare neadevărată, greșită – care era chiar mai periculoasă pentru progresul țării decât lipsa culturii dezvoltate. Și aceasta din cauza, consideră T.Maioreșcu: „Căci fără cultură mai poate încă trăi un popor cu nădejdea că la momentul firesc al dezvoltării sale se va ivi și această formă binefăcătoare a vieții omenești; dar cu o cultură falsă nu poate trăi un popor, și dacă stăruiește în ea, atunci dă un exemplu mai mult vechea lege a istoriei: că în lupta între civilizarea adevărată și între o noțiune rezistentă se nimicește noțiunea, dar niciodată adevărul” [20].

Lipsa de adevăr poate apărea în urma rătăcirilor, adică în mod neintenționat. Doar implicarea bărbătească, eroică în căutarea și promovarea liniei firești, adevărate – adică adevărate a realizării unei culturi, care te ridică deasupra stării anterioare a valorilor ce le include, este o cultură sănătoasă. O cultură ce nu merge pe această cale este lipsită de curaj, este lașă, este o cultură falsă și bolnavă. Adică adevărul ca fundament și element de bază al culturii științifice, artistice, istorice, religioase, filosofice ș.a. este rezultatul muncii încordate și îndelungate a mai multor generații.

Simptomele unei culturi lipsite de viață și curaj au fost semnalate de același Titu Maioreșcu în articolul *Beția de cuvinte* cu subtitlul *Studii de patologie literară*, publicat în *Revista contemporană* în 1873. Oprindu-se asupra viciului comun al omului și animalelor de a apela la plăcerea „amețelii” alcoolice, T.Maioreșcu scoate în evidență un fel de beție deosebită prin mijlocul producerii ei, pe care o întâlnim doar la om – beție de cuvinte. El accentuează: „Cuvântul, ca și alte mijloace de beție, e până la un grad oarecare un stimulant al inteligenței. Consumat însă în cantități prea mari...el devine un mijloc puternic pentru amețirea inteligenței efectele caracteristice ale oricărei beții sunt atunci și efectele lui, „diminuarea funcțiilor intelectuale și înclinarea spre violență”, cum ne arată Cabanis (Pierre I.G. Cabanis (1757-1808) – medic și filosof francez – *V.Ț.*) în memoriul 8 din Raporturile dintre natura fizică și cea morală a omului” [21].

Această ruptură nefirească între conținutul și forma pe care o îmbracă cuvintele are ca temei sărăcia fondului, adică a conținutului pe care-l poartă mesajul. Neavând, de fapt, ce comunica esențial, „amețitul” comunică cuvinte, simptomele patologice produse prin întrebuițarea nefirească a cuvintelor ni se prezintă în conformitate cu intensitatea îmbolnăvirii. T.Maioreșcu evidențiază trei simptome, după cum urmează: „Primul simptom este o cantitate nepotrivită a vorbelor în comparare cu spiritul căruia vor să-i servească de îmbrăcă-

mente. În curând se arată al doilea simptom, îndepărtarea oricărui spirit și în întrebuintarea cuvintelor seci; atunci... cuvintele curg într-o confuzie naivă și creierii sunt tulburați numai de neconținută vibrație a nervilor acustici. Vine apoi slăbirea manifestă a inteligenței: pierderea oricărui șir logic, contrazicerea gândurilor puse lângă o altă, violența nemotivată a limbajului”[22].

Cu regret, cercetătorii imparțiali constată că lipsa de adevăr, ce duce la intoxicarea și îmbolnăvirea culturii, ale cărei simptome includ și beția de cuvinte, trecând într-o formă cronică, se manifestă și astăzi, îndeosebi în cultura politică. Cel mai din plin această beție de cuvinte se manifestă în eliminarea oricărei logici a principiilor, când e vorba de critica adversarilor politici. Politicianul, aflat în opoziție, critică, va ignora orice soluție alternativă. Ceea ce înseamnă că adevărul, pentru politicieni, depinde nu atât de orientarea politică, cât de faptul de a fi sau nu la putere. Așa cum menționează, pe bună dreptate, Hori-Roman Patapievic, „Schimbarea poziției în stat antrenează automat, fără nici o rezistență sau criză de conștiință, schimbarea convingerilor, sub pretextul păstrării lor. Beția de cuvinte e menită ca o ebrietate a principiilor” [23]. Așa cum afirmă în continuare același autor, orice boală a minții este o formă de privare de adevăr. Și mai mult: ea nu doar este stăpânită de minciună, ci de dispariția față de adevăr. În încheiere, rămâne să ne întrebăm la rând cu autorul citat: „Vom înțelege vreodată că singura noastră datorie politică, etică și metafizică (filosofică – *V.T.*) constă în a trăi potrivit adevărului?” [24].

Referințe:

1. Citatul din Johannes Hessen, folosit ca motto a fost preluat de la Constantin Stroe. *Filosofie – cunoașterea, comunicare*. - București: Lumina Lex, 2000, p.99.
2. Moles Abraham. *Sociodinamica culturii*. - București: Ed. Științifică, 1974, p.45 apud Tănase Alexandru. *Cultură și civilizație*. - București: Ed. Politică, 1977, p.19.
3. Hans-Georg Gadamer. *Cultura și cuvântul // Gadamer Hans-Gerg. Elogiul teoriei. Moștenirea Europei / Tr. de Octavian Nicolae și Val. Panaitescu*. - Iași: Polirom, 1999, p.23.
4. Citat după: Râmbu Nicolae. *Tirania valorilor. Studii de filosofia culturii și axiologie*. - București: Ed. Didactică și Pedagogică, 2006, p.37.
5. A se vedea: Blaga Lucian. *Opere*. Vol.11. *Trilogia culturii*. - București: Ed. Minerva, 1988, p.273.
6. *Ibidem*, p.270.
7. *Ibidem*, p.305.
8. Citat după: Rădulescu-Motru Constantin. *Elemente de metafizică pe baza filosofiei kantiene*. - București: Editura casei școalelor, 1928, p.215.
9. Moles A. *Sociodinamica culturii...*p.57 apud Tănase Alexandru. *Op.cit.*, p.20.
10. *Ibidem*, p.98.
11. A se vedea: Popper Karl R. *Știința: probleme, scopuri, responsabilități // Popper Karl R., Mitul contextului / Tr. de Florin Lobonț și Claudiu Mesaroș*. - București: Ed. Trei, 1998, p.112-148.
12. Maiorescu Titu. *În contra direcție de astăzi în cultura română // Transilvania din 1 august 1868; Maiorescu Titu. Critice*. - Chișinău: Ed. Hyperion, 1990, p.91.
13. A se vedea: Codreanu Theodor. *Transmodernismul*. - Iași: Ed. Junimea, 2005, p.42.
14. Rădulescu-Motru Constantin. *Personalismul energetic și alte scrieri*. - București: Ed. Eminescu, 1984, p.685.
15. A se vedea: Finkielkraut Alain. *Le défaite de la pensée*. - Paris: Gallimard, 1987, p.172, apud Codreanu Theodor. *Op. cit.*, p.43.
16. *Ibidem*, p.176, apud Codreanu Theodor. *Op.cit.*, p.43.
17. Citat după: Codreanu Theodor. *Op.cit.*, p.42-43.
18. Maiorescu Titu. *Op.cit.*, p.9.
19. *Ibidem*.
20. *Ibidem*, p.96.
21. Maiorescu Titu. *Beția de cuvinte: Studiu de patologie literară // Maiorescu Titu. Op.cit.*, p.146.
22. *Ibidem*.
23. Patapievic Horia Roman. *Despre idei și blocaje. O modestă propunere de a regândi cultura română pornind de la ce îi lipsește, fără a renunța la ceea ce, în aparență, îi prisosește*. - București: Ed. Humanitas, 2007, p.172.
24. *Ibidem*.

Prezentat la 26.11.2009